

КОНЦЕПТУАЛЬНІ НАУКОВІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАКСЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ У ПІДГОТОВЦІ КУРСАНТІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

CONCEPTUAL SCIENTIFIC BASIS FOR THE IMPLEMENTATION OF THE PRAXEOLOGICAL APPROACH IN THE TRAINING OF MILITARY ACADEMY CADETS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY

У статті проаналізовано концептуальні наукові основи реалізації прaxeологічного підходу в підготовці курсантів до професійної діяльності. Встановлено, що діяльність визначають як специфічний вид активності людини, спрямований на пізнання і творче перетворення навколишнього світу, самого себе й умов свого існування. Будь-яка діяльність складається з низки актів – дій або вчинків, заснованих на спонуканнях або мотивах і спрямованих на певну мету. Методологічним орієнтиром, що досліджує специфіку професійних дій, зокрема майбутніх військовослужбовців, є прaxeологічний підхід. Концептуальні засади окресленого підходу в контексті дослідження репрезентуються аксіологічним, негентропійним, системно-орієнтаційним, полісуб'єктивним (діалогічним), фасилітарним і середовищним підходами, які спрямовані на всебічне вивчення суттєвих ознак процесу професійного становлення майбутніх офіцерів під час навчання у вищих військових навчальних закладах. Охарактеризовано кожен з означених підходів. Акцентовано увагу на використанні методологічних підвалин негентропійного підходу, що застосовувались у процесі конструювання прaxeологічних професійно зорієнтованих ситуацій. **Ключові слова:** готовність, готовність до професійної діяльності, курсанти, дія, результативність, ефективність, прaxeологічний підхід, концептуальні наукові основи реалізації.

В статье проанализированы концептуальные научные основы реализации прaxeологического подхода в подготовке курсантов к профессиональной деятельности. Установлено, что деятельность определяют как специфический вид активности человека, направленный на познание и творческое преобразование окружающего мира, самого себя и условий своего существования. Любая деятельность состоит обычно из ряда актов – действий или поступков, основанных на тех или иных побуждениях или мотивах и направленных на определенную цель. Методологическим ориентиром, исследующим специфику профессиональных действий, в том числе будущих военнослужащих, является прaxeологический подход. Концептуальными основами очерченного подхода в контексте исследования представляются аксиологический, негентропий-

ный, системно-ориентационный, полисубъективный (диалогичный), фасилитарный и средовой подходы, направленные на всестороннее изучение существенных признаков процесса профессионального становления будущих офицеров во время обучения в вузе. Охарактеризовано каждый из них. Акцентируется внимание на использовании методологических основ негентропийного подхода, которые применяются в процессе конструирования прaxeологических профессионально ориентированных ситуаций.

Ключевые слова: готовность, готовность к профессиональной деятельности, курсанты, действие, результативность, эффективность, прaxeологический подход, концептуальные научные основы реализации.

The article analyzes the conceptual scientific basis implementation praxeological approach in training cadets to the profession. It was established that the activity is defined as a specific kind of human activity, aimed at learning and creative transformation of the world, myself and conditions of its existence. Any activity usually consists of a series of acts, actions or actions based on certain motives or motives and aimed at a specific target. The methodological guide, exploring the specifics of professional activities, including future military is praxeological approach. During the course of studying the students are involved in an environment that has a positive impact on them, which is one of the factors that determines the motivation for future military activities, the correctness of professional behavior, the rationality of professional activities, the choice of the right path in life. Conceptual framework outlined approach in the context of research represented Axiological, negentropic, system-orientation, involving (dialogic) facilitation and environmental approaches aimed at comprehensive study of the essential features of the process of professional formation of future officers of the Armed Forces during training at higher military educational establishments. Characterized each of them. Accentuated attention to the use of methodological foundations negentropic approach applied in the construction of praxeological professionally oriented situations.

Key words: readiness, readiness for professional activities, performance, effectiveness, efficiency, praxeological approach, conceptual scientific basis implementation.

УДК 377.1

Шабалдак А.В.,
начальник
Центру забезпечення навчального
процесу Військової академії
Одеської військової академії

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сьогодення характеризується виникненням осередків військової напруги, які пов'язані з проблемами у взаєминах між державами, посиленням міжнародного тероризму. Тому нині як ніколи актуалізується необхідність збройного захисту країни. З огляду на це військово-професійна діяльність

зберігає свою високу соціальну значущість, що підтверджує необхідність максимізації ефективності професійної підготовки курсантів у вищих військових навчальних закладах (далі – ВВНЗ).

Військово-професійна діяльність пов'язана з захистом Вітчизни. Як слушно зазначає Н. Маслянов, зміст підготовки майбутніх військовослужбов-

ців повинен базуватись на врахуванні того, що до основних видів професійної діяльності майбутніх офіцерів відносять діяльність у бойових умовах (бойова діяльність) і діяльність в звичайних (мирних) умовах [9, с. 10–15].

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що, розглядаючи військову діяльність як процес виконання майбутніми військовослужбовцями завдань військової служби, ведення бойових дій проти ворога, військові педагоги (А. Барабанчиков [1], М. Науменко [11], В. Ягупов [16] та інші) виокремлюють такі її компоненти:

- усвідомлення офіцером поставленої перед ним мети;
- актуалізація особистісних мотивів виконання конкретного професійного завдання;
- вироблення алгоритму майбутніх фахових дій, необхідних для досягнення окресленої мети;
- застосування засобів, методів, прийомів діяльності, які забезпечать квінтесенцію результативності виконання завдання (зброї і бойової техніки);
- регулювання дій відповідно до завдань;
- оцінка і звірення отриманих результатів з тим, що було потрібно зробити;
- самокорекція професійних дій, робота над помилками.

Науковці визначають діяльність як специфічний вид активності людини, спрямований на пізнання і творче перетворення навколишнього світу, самого себе й умов свого існування. Будь-яка діяльність складається з низки актів – дій або вчинків, заснованих на тих чи інших спонуканнях або мотивах і спрямованих на певну мету. Специфіку організації правильних професійних практичних дій пояснює методологічний концепт – *праксеологічний підхід* [13, с. 23–27], що виник у межах науки праксеології [7, с. 4–12]. Як доречно зазначає Т. Садова, нині саме праксеологія є методологічною основою оволодіння навичками професійного функціонування в освітньому просторі, передумовою до формування вмінь володіти власними діями [13, с. 23–24].

Праксеологія як міждисциплінарний напрямок наукових досліджень виникла на початку ХХ ст. Її основним завданням є пізнання загальних законів людської діяльності і виведення на їх основі узагальнених правил досягнення в ній досконалості [6, с. 158–164]. Вивчення практичної реалізації та послідовності дій дуже важливе як для переоцінки практики, так і для професійного розвитку тих, хто цим займається, зокрема курсантів ВВНЗ [12, с. 78–79].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Важливим аспектом реалізації праксеологічного підходу в підготовці курсантів військової академії до професійної діяльності є урахування його концептуальних наукових

основ. У цьому контексті виникає необхідність окреслення та обґрунтування концептуальних наукових основ реалізації праксеологічного підходу як засобу формування готовності майбутніх військовослужбовців до професійної діяльності, що виокремлюємо як не вирішену раніше частину загальної проблеми.

Мета статті полягає у висвітленні суті і змісту концептуальних наукових основ реалізації праксеологічного підходу в підготовці курсантів військової академії (далі – ВА).

Виклад основного матеріалу. Практичне підход як основа формування готовності курсантів ВА до професійної діяльності складається з концептуальних наукових основ, понятійно-категоріального апарату, теоретичної бази та змістового наповнення. Концептуальні засади окресленого підходу в контексті дослідження репрезентуються аксіологічним, негентропійним, системно-орієнтаційним, полісуб'єктним (діалогічним), фасилітарним і середовищним підходами, які спрямовані на всебічне вивчення суттєвих ознак процесу професійного становлення майбутніх офіцерів під час навчання у ВВНЗ. Зупинимось докладніше на характеристиці кожного з них.

Формування готовності майбутніх офіцерів до здійснення професійних дій з позицій раціональності, ефективності та доцільності є важливим і цінним для людини, котра здобуває фах, тому упровадження праксеологічного підходу в освітній процес ВВНЗ має ґрунтуватися на наукових засадах аксіології (науки про цінності) шляхом реалізації *аксіологічних* наукових основ до всіх аспектів професіогенезу.

Обираючи ідеї аксіології одними з концептуальних основ упровадження праксеологічного підходу, ми апелювали до думок відомих філософів, які пояснюють взаємозв'язок цінностей і діяльності особистості. Зокрема, І. Канту вдалося визначити ціннісний світ як такий, що твориться самим суб'єктом, що діє автономно: ціннісна свідомість і ціннісна творчість уможливорюється завдяки чистому *практичному розуму*, що віддзеркалюється у практичних діях. І. Фіхте розширює галузь релевантності поняття «цінність», зазначаючи, що цінність індивіда визначається його діяльністю. Г. Хуфеланд вбачає в цінності здатність речей опосередковувати розумне людське цілепокладання, зокрема й у процесі виконання професійних дій. Ф. Біунде вважає, що саме почуття є принципом всіх ціннісних відношень до об'єктів діяльності, який ґрунтується на емоційному чи розумовому задоволенні. Продовжуючи цю думку, А. Рітчль стверджував, що будь-яке знання про діяльність не тільки супроводжується, але й спрямовується певним почуттям. Оскільки увага необхідна для реалізації мети пізнання, то воля стає носієм пізнавальної мети. Водночас мотивом волі є почуття,

що робить певну річ або діяльність гідною певного бажання. Остання теза відображає взаємозумовленість ціннісної та емоційно-вольової сфери курсантів ВА як запоруки виконання професійних дій з погляду раціональності.

На основі аналізу наукової літератури встановлено, що цінності, які визнає курсант, формують ціннісні орієнтації особистості майбутнього військовослужбовця, що є складниками вищих рівнів спрямованості особистості, а також диспозиціями, які регулюють загальну зорієнтованість діяльності людини на значущі соціальні об'єкти і явища, цінності різних соціальних спільнот. Ціннісні орієнтації стосуються однієї з основних сфер самореалізації людини, якою є професійна діяльність. Зміни в ціннісній структурі свідомості передбачають зміни світогляду, адже система ціннісних орієнтацій є рівнем саморегуляції та реалізується у фаховій поведінці особистості.

Суть *негентропійного підходу* як концептуальної засади реалізації ідей праксеології в підготовці майбутніх військовослужбовців простежується в трактуванні його провідного поняття. Негентропія – фізичний термін, що позначає протилежний ентропії феномен, мимовільне зростання енергії в системі. Філософський словник характеризує ентропію як ступінь хаотичності та невпорядкованості системи. Методологічні підвалини негентропійного підходу використовувались у процесі конструювання праксеологічних професійно зорієнтованих ситуацій. Використання цього наукового підходу дало змогу мобілізувати сили курсантів під час виконання практичних завдань, сприяло формуванню здатності працювати в умовах ліміту і дефіциту часу. У контексті дослідження цей метод трактувався як інформаційна негентропія – множинний набір вихідних даних змодельованих професійно зорієнтованих завдань, що передбачав вибір раціональної стратегії здійснення курсантами професійних дій.

Негентропійний підхід дозволяє акцентувати увагу на відсутності суперечності інтересів суб'єктів процесу професійної підготовки та саморозвитку курсантів ВА. З огляду на те, що навчально-пізнавальні інтереси майбутніх військовослужбовців, як правило, не збігаються, а їх взаємодія під час вирішення праксеологічних ситуацій найчастіше насичена різними суперечностями (неоднакові погляди на планування та виконання різноманітних навчальних професійно зорієнтованих дій, різна швидкість мисленнєвих процесів, дій, що детермінована індивідуально-психологічними особливостями особистості курсантів), цей підхід передбачав вивчення характеру, змісту, способів прояву таких протиріч і пошук шляхів їх вирішення. Окреслення й урахування тих особистісних професійно значущих характеристик майбутніх офіцерів, що зумовлюють ефективне

виконання професійних дій, базувалось на ідеях системно-орієнтаційного підходу.

У педагогічній науці завдання *системного підходу* полягає у комплексній розробці методів дослідження і конструювання складних за організацією об'єктів [4, с. 305], їх вивчення як цілих, упорядкованих та складно організованих, що передбачає поєднання різних взаємопов'язаних елементів [10, с. 106]. У контексті дослідження об'єкт розумівся як процес підготовки курсантів ВА до професійної діяльності на засадах реалізації праксеологічного підходу. Системний підхід не заперечував інші методи пізнання й виступав базовим як на теоретичному, так і на емпіричному рівнях аналізу.

Процес професійного становлення та формування готовності до здійснення професійних дій з позиції максимальної раціональності через призму системного підходу позиціонувався як складно організований об'єкт, провідними ознаками якого є здатність розподілятися на певні елементи (підсистеми), підпорядкованість системі вищого порядку (професійне вдосконалення, підвищення кваліфікації тощо), репрезентація як відкритої системи, що змінюється та детермінується специфікою професійної військової діяльності. Водночас ми керувалися думкою науковців, які, досліджуючи окреслену теорію (І. Булах [2], І. Зязюн [5], Г. Щедровицький [15]), стверджували, що професійне навчання, розвиток та виховання особистості неможливо здійснювати частинами та без урахування особистісних можливостей кожного студента. Тому в контексті дослідження підготовки курсантів ВА до професійної діяльності на засадах реалізації праксеологічного підходу орієнтуючим вектором системного впровадження всіх наукових основ було всебічне використання особистісного потенціалу курсантів у процесі професійної підготовки у ВВНЗ.

На підтримку ідей анонсованого підходу у праксеологічній концепції розвитку майбутніх фахівців висловлюється В. Федотова. Дослідниця відзначає, що одним із провідних постулатів цього підходу є орієнтація курсантів на успіх (досягнення) під час вирішення праксеологічних ситуацій як домінуючий компонент орієнтаційного поля розвитку особистості майбутнього військовослужбовця.

Майбутні офіцери у професійній діяльності повинні не лише оперувати військовою термінологією та володіти певною сумою знань, умінь, навичок, необхідних для виконання фахових завдань. Важливим є системний підхід до навчання, на основі якого у студентів відбувається цілісне розуміння процесу здійснення практичних військових дій з погляду їх максимальної доцільності, результативності, ефективності. Також важливими є такі інтелектуальні вміння, як аналіз, порівняння, моделювання, прогнозування, уміння знаходити рішення у нестандартних ситуаціях.

Полісуб'єктні основи реалізації праксеологічного підходу у підготовці курсантів ВА до професійної діяльності полягають у специфічному розумінні змісту поняття «полісуб'єктна взаємодія». І. Малафіїк зазначає: «Професійне навчання – це шлях освіти, рух студента від незнання до знання, що здійснюється у формі органічного поєднання суб'єктно-суб'єктної та суб'єктно-об'єктної взаємодій» [8, с. 25]. Водночас М. Гаврилов слушно підкреслює: «Взаємодії, які відтворюють педагогічний процес ВВНЗ, зводяться до трьох систем координат: суб'єктно-об'єктної, суб'єктно-суб'єктної, суб'єкт-об'єктно-суб'єктної» [3, с. 27]. Отже, дослідники наголошують на полісуб'єктності процесу професійної підготовки майбутніх фахівців різних галузей. У контексті нашого дослідження такою полісуб'єктністю є рівноправна участь викладачів і курсантів у покроковому формуванні готовності майбутніх офіцерів до здійснення практичних дій з погляду їх раціональності у спеціально створеному праксеологічно-корекційному педагогічному середовищі.

Крім того, ураховувалась думка Л. Виготського та Г. Костюка, що формування психоемоційної сфери особистості майбутнього фахівця відбувається у процесі взаємодії з об'єктами її діяльності. Тому праксеологічно-корекційне педагогічне середовище полісуб'єктної взаємодії створювалось з використанням об'єктів професійної діяльності майбутніх військовослужбовців (біноклі, далекоміри, стрілецька зброя, ракети, боєприпаси тощо). Резюмувавши наукові позиції дослідників, які спрямовують свої розвідки на обґрунтування сутності полісуб'єктних відносин у системі професійної освіти, у контексті дослідження полісуб'єктна взаємодія розумілася як така форма співпраці в системі «викладач – курсант», за якої вони об'єднані спільною практичною діяльністю, здатні до активності, раціональності, інтеграції професійних знань, умінь, навичок для вирішення конкретного завдання в умовах обмеження часу.

Фасилітарні основи реалізації праксеологічного підходу у професійній підготовці курсантів ВА базувались на розумінні фасилітації (від англ. *“facilitate”* – допомагати, полегшувати, сприяти) як створення сприятливих умов для формування готовності майбутніх офіцерів до раціоналізації фахових дій. Фасилітація у контексті дослідження характеризувалася сукупністю педагогічних дій викладачів ВА, спрямованих на ефективну організацію процесу вирішення курсантами праксеологічних професійно зорієнтованих ситуацій, щоб за умови обмеженого часу практичних занять можливо було виконати всі заплановані дії з максимальним залученням всіх курсантів.

Специфікою реалізації фасилітарних основ реалізації праксеологічного підходу в контексті

дослідження було те, що фасилітаторами були не лише викладачі ВА, а й курсанти. Така фасилітарна організація процесу групової роботи майбутніх військовослужбовців сприяла формуванню вмінь приймати рішення та керувати підрозділами під час виконання бойових завдань; з'ясовувати завдання, оцінювати обстановку, приймати рішення на посаді командира взводу, роти в різних видах тактичних дій; наносити рішення на карту і ставити завдання в обсязі, необхідному для вирішення підрозділами завдань за призначенням; керувати підрозділами під час підготовки і під час ведення тактичних дій; проводити тактико-стройові, тактичні заняття з відділенням і взводом, виконувати нормативи, використовувати об'єкти навчально-матеріальної бази, технічні засоби для якісного навчання особового складу підрозділів.

Протягом навчання у ВА курсанти залучені в середовище, яке здійснює на них позитивний вплив, що і є одним з факторів, який детермінує мотивацію до майбутньої діяльності військовослужбовця, правильність професійної поведінки, раціональність фахових дій, вибору вірного шляху в житті [15, с. 175–177]. Тому у контексті вирішення завдань дослідження до наукових основ реалізації праксеологічного підходу віднесено *середовищні*. Застосування середовищних основ підготовки майбутніх військовослужбовців до професійної діяльності полягало у створенні праксеологічного корекційного педагогічного середовища, яке розумілося як комплекс спеціально розроблених засобів і методів професійної підготовки, що забезпечував найсприятливіші умови для формування готовності курсантів до здійснення правильних фахових дій.

Висновки. Отже, до концептуальних наукових основ реалізації праксеологічного підходу в підготовці курсантів військової академії належать такі: аксіологічні, негентропійні, системні, полісуб'єктні, фасилітаційні, середовищні, які мають свою специфіку і реалізуються комплексно. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в розробці спеціального методичного забезпечення для оптимізації використання праксеологічного підходу у професійній підготовці майбутніх офіцерів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Барабанщиков А.В., Дерюгин Н.И. Военно-педагогическая диагностика. М.: ВПА, 1995. 108 с.
2. Булах І.С. Психологія особистісного зростання підлітка: монографія. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2003. 340 с.
3. Гаврилов М.І. Суб'єктний зміст об'єкта педагогічного впливу в американській системі освіти. Американська філософія освіти очима українських дослідників: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 22 грудня 2005 р). Полтава: ПОІППО, 2005. С. 26–28.

4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
5. Зязюн І. Педагогічне наукове дослідження у контексті цілісного підходу. Порівняльна професійна педагогіка. 2011. № 1. С. 19–30.
6. Карпова В.В. Праксеологічний підхід до професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Мова, культура та освіта: тези доповідей та повідомлень Всеукр. наук.-практ. конф. викладачів і студентів (Вінниця, 18 квітня 2013 р.). Вінниця: ВНАУ, 2013. С. 158–164.
7. Льовкіна О.Г. Теорії ефективної діяльності: технологія О. Богдава та праксеологія Т. Котарбінського: автореф. дис. ... докт. філософ. наук: спец. 09.00.05 «Історія філософії». К., 2012. 35 с.
8. Малафіїк І.В. Дидактика новітньої школи: навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ: Слово, 2015. 630 с.
9. Маслянов Н.Н. Психолого-педагогические условия развития готовности курсантов к лидерству: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». Калининград, 2001. 23 с.
10. Мельничук І.М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 2011. 585 с.
11. Науменко М.І., Приходько Ю.І. Управління якістю військової освіти: теорія, методологія, практика. Наука і оборона. 2009. № 1. С. 40–50.
12. Савіцька В.В. Підготовка майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності на засадах праксеологічного підходу: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2015. 315 с.
13. Садова Т.А. Праксеологічні засади професійно-педагогічної підготовки майбутніх вихователів до організації пізнавальної діяльності дітей. Вісник Глухівського державного педагогічного університету. 2010. Вип. 16. С. 23–27.
14. Торічний О.В. Теорія і практика формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання: монографія. Хмельницький: Вид-во Нац. академії Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького, 2012. 536 с.
15. Щедровицкий Г.П. Философия. Методология. Наука. М.: Школа культурной политики, 1997. 642 с.
16. Ягупов В.В. Педагогіка: навч. посіб. К.: Либідь, 2002. 560 с.